

היתרא בלע או איסורא בלע

הרב שמואל הבר¹

תוכן:

- א. הסוגיא בבלי.
- ב. הסוגיא בירושלמי.
- ג. יסוד הרמב"ן בהיתרא בלע.
- ד. באור סברת הרמב"ן.
- ה. שיטת הראב"ן ואו"ז.
- ו. חמץ – אסורא בלע או היתרא בלע.
- ז. שיטת הרשב"א.
- ח. שיטת הרא"ש.
- ט. פסק טור ושו"ע.
- י. סיכום.

¹ ישר כח לאליעזר קורצווייל שסיים, הגיה ושיכתב את השעורים שאמרנו על הנושא בזמן חורף בעזרת סיכומים שנרשמו על ידי.

א. הסוגיא בבבלי

הגמרא בסוף עבודה זרה² מקשה השיפודין מלבן באור ואילו גבי קדשים קתני השיפוד והאסכלא מגעילין בחמין ותירצה הגמרא הכא היתרא בלע התם איסורא בלע. והקשה רבא סו"ס כי קא פליט איסורא פליט. דאמנם בשעת הבליעה יש הבדל בין שפודין שלקחם מגוי ובלעו אסור (מאכלות אסורות) ובין שפוד שבלע מבשר קדשים, דהיתר הוא. אבל אח"כ נעשה טעם בשר הקדשים הבלוע, נותר וכשפולט, אסור הוא פולט, ומה שונה שפוד הבלוע טעם מאכלות אסורות משפוד הבלוע טעם נותר? הגמ' מנסה להסביר הבדל זה אך דוחה את ההסברים עד שבא רב אשי ומתרץ וז"ל שם בגמרא: "ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט, בעידנא דקא פליט לא איתה לאיסורא בעיניה". וכתב רש"י³ "לא חמיר איסורו שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה שבתוך דופני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו".

רש"י⁴ מנסה להסביר את ההבדל בין נותר דהיתרא בלע ובין מאכלות אסורות שאסורא בלע והוא אומר: "שבתוך דפני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו" וכו'. אך נראה שאין זו סברא אלא הגדרה, שהרי סו"ס כאשר חל אסור נותר על הטעם הבלוע, בשעת הפליטה, אסור נפלט וכשאלת רבא: סו"ס כי קא פליט אסורא קא פליט.

ולכאורה נראה לומר בכוונת הגמרא שבנותר לא היה איסור בעין מעולם לא לפני הבליעה ולא בזמן הפליטה אלא טעם בלבד שבזמן חלות האיסור היה טעם בלוע בכלים. ועל כן לא החמירה תורה ללבן אלא הסתפקה בהגעה והפסוק המובא בפרשת מדין "וכל אשר יבוא באש" הוא דווקא כאשר כלי בלע ע"י האש טעם הבא מאסור בעין ולא כלי שבלע ע"י האש טעם היתר ורק אח"כ נעשה אסור, כגון נותר.

2 ע"י ע"א.

3 דביה "לעולם כאמרינן".

4 החלוקה בין איסורא בלע והיתרא בלע מובאת גם בתוס' החולין דף ח' ע"א דביה "שלבנה באורי". בפסחים דף ל' ע"ב דביה "והלכתא" וכן אצלנו דף ע"ו ע"ב דביה "אמר רב הונא" בלשון "וכן קצת משמע" כאשר אינם מביאים כל סברא בעניין.

ב. הסוגיא בירושלמי

לסוגיא זו בבבלי יש סוגיא מקבילה בירושלמי⁵ וז"ל: "הכא את אמרת מלבנן והכא את אמרת ברותחין" ומיישב הירושלמי חומר הוא שהחמירו בגיעולי נוכרים עכ"ל. ונראה שכוונתו שגזירת הכתוב בגיעולי נכרים (מאכלות אסורות) שצריכים ליבון ולא די בהגעלה.

ולכאורה קשה: שהרי אם הכלי בלע טעם אסור ע"י האור מה תועיל לו הגעלה? שידוע כבולעו כך פולטו וכיון שנבלע ע"י האור, אין בכח הגעלה להפליט את כל הטעם הבלוע וכאשר ישתמש בכלי לאחר הגעלתו ימשיך להפליט טעם אסור, וכיון דלא ידעינן כמה אסור נשאר אנו משערים כאילו כל עובי הדפנות בלוע מאסור וקיימא לן שאין סי' בחלל הכלי כנגד עובי דפנותיו ויאסר התבשיל ומדוע רק חומרא הוא שהחמירו בגיעולי נכרים?

ונראה שמעיקר הדין טעם אסור שנבלע בדפני הכלי ע"י האש, לאחר הגעלת הכלי הוא טעם קלוש ולא חששו שיצא ויאסור (דהיינו שיורגש טעמו. ואה"נ אם אחר הגעלת הכלי יורגש טעם האסור בתבשיל התבשיל יאסר דקיי"ל טעם כעיקר אך התורה לא חששה לזה ולא חייבה לבון כשם שאם אחר הגעלת כלי שבלע אסור ע"י מים יורגש טעם האסור בתבשיל, התבשיל יהיה אסור אך מ"מ התורה לא חששה לזה והסתפקה בהגעלה).

א"כ בירושלמי אנו מוצאים את היסוד שאמרנו בבבלי. והן אמת שכן משמע בחי' הריטבי"א⁶ שכתב וז"ל: "ועוד נ"ל וכו' דאילו איסור נותר אינו אוסר אלא בני"ט כשאר איסורים ולאחר ההגעלה לא נשאר בו כדי נתינת טעם אבל חמץ בפסח וכו' אוסר במשהו וכו' וראוי לחוש לאותו המעט שנשאר כדי שלא יפלוט ויאסור".

מבואר בדבריו שאחר הגעלה לא נשאר בכדי נתינת טעם על כן בנותר שאסורו בנו"ט די בהגעלה וא"כ "באסורא בלע" מה שצריך לבון הינו משום חומרא דגיעולי נכרים וכדברי הירושלמי.

5 מסכת עבודה זרה פ"ה הל' ט"ו.

6 עבודה זרה ע"ו ע"א, סוף ד"ה: "רב אשי".

ג. יסוד הרמב"ן ב"היתרא בלע"

הראב"ד בחידושים⁷ מביא את דברי הגמ' כפשוטם וזה לשונו: "...נ"ל דאהאי שינויא סמכינן ומשום הכי אמרינן גבי חמץ בפסח וגבי סכינא אידי ואידי ברותחין דאסור חמץ מעיקרא היתרא בלע וכי קא פליט ליתא לאיסורא בעיניה אבל בלוקח סכין מגוי צריך ללבן הברזל". עכ"ל. הראב"ד מיישם את יסוד הגמ' לחלק בין אסורא בלע להיתרא בלע גבי חמץ וכוונתו שכלים שבלעו ע"י האור במשך כל השנה טעם חמץ, אינם צריכים ליבון אלא די בהגעלה כיון שחמץ במשך ימות השנה, היתר הוא כבשר קדשים ורק בפסח חל עליו שם אסור (כמו שחל שם נותר על טעם בשר קדשים לאחר הזמן) ואפי' הכי די בהגעלה אפי' שמגעילו אחר זמן איסורו. אלא שקשה: דקיי"ל שחמץ בזמנו אוסר במשהו ומה מועיל הגעלה? וצ"ל שלא חיישינן לאותו המעט שנשאר בלוע שיפלוט ויאסור.

ונראה שהראב"ד סובר כיסוד הירושלמי שבאסורא בלע אית לן לאחמורי טפי מגזירת הכתוב. וכיון שלדידיה חמץ הוי היתרא בלע לא מחייב ליבון. הרמב"ן⁸ בחידושו מביא את דברי הראב"ד ומקשה עליו מרב אשי⁹ בפסחים והביא את תירוץ התוס' לקושיא זו ומוסיף הרמב"ן שכל זה לא כתב אלא ללמד זכות על הראב"ד אבל אין כן דעת הרמב"ן שנראה לו דוחק דברי הראב"ד ולכן הוא כותב וז"ל: "אבל לדעתי אין פרוש הכא היתרא בלע והשתא מיהא ליתיה לאיסורא בעיניה כמו שאמר (הראב"ד) אלא הכי קאמר כשבלע האיסור עדיין לא היה שמו עליו שלא היה נקרא נותר, ולאחר שהוא בלוע והוא שחל עליו שם זה ואין איסור נותר חל על בלוע אלא במה שהוא ראוי לפלוט ע"י הגעלה שהיא בליעה גדולה שיהיה בה נ"ט וכשהגעיל אע"פ שנשאר בה מעט שאינה פולטת אלא ע"י האור אינה אוסרת אבל חמץ בפסח כיון שהיה שמו עליו וממשו של חמץ בלע מהשתא נמי איסורא בלע ליאסר בפסח" פשטות לשונו נראה כי הגעלה מועילה גם אחר שחל שם נותר על הבלוע וכוונתו לומר כי על הבליעה החשובה כמותית ואיכותית שיוצאת ע"י

7 עבודה זרה ע"י ע"א. בד"ה "רב אשי".

8 שם, דב"ה "רב אשי"

9 וז"ל שם: "וזה הסברא אי אפשר להעמידה דאם כן קשיא דרב אשי אדרב אשי, הכא אמר רב אשי דכל דבלע היתרא בהגעלה סגי ליה וה"ה לחמץ בפסח והתם בעו מיניה דרב אשי גופיה הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להוא ואמר ליה לדידי חדתי עבדינן לי אמר ליה מר אפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי א"ל אטא נמי כעין חדתא קא אמינה קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא וכי' אלמא לרב אשי גופיה בעיא לבון וכי'.

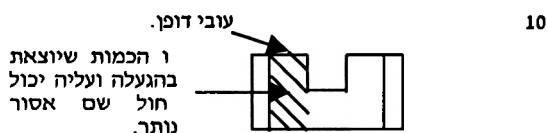
"מכרמי שומרון"

ההגעלה חל שם איסור משא"כ על אותה בליעה קלושה שנסרכת בתוך דופני הכלי ואינה יוצאת ע"י רותחין אלא רק נשרפת ע"י האור, כיון שאינה חשובה לא חל עליה שם נותר מלכתחילה וכביכול ישנם¹⁰ שני מעגלי בליעה המעגל היותר חיצוני והוא יוצא תמיד ע"י הגעלה והמעגל היותר פנימי שהוא קלי"ש והגעלה אינה יכולה להוציאו, עליו לא חל שם איסור נותר כי אינו חשוב ואע"פ שכל הבליעה היא אחת, על חלק ממנה חל האיסור ועל חלק אינו חל כלל כך שאין צורך ללבן "היתרא בלע" ודי אם נעשה לו הגעלה העיקרון שעל פיו מסביר הרמב"ן את ההבדל בין היתרא בלע לאסורא בלע דומה לעקרון של נ"ט בר נ"ט דאנו אומרים שכלי שבלע טעם בשר, ובושל בו ירקות, הרי שנכנס טעם בשר בירקות רק כיון שאותו טעם בשר קלוש הוא, במגע עם חלב לא יחול שם איסור בשר בחלב וה"ה בנדון דידן, אותו חלק של טעם בשר קדשים שלא יצא ע"י הגעלה ונתון ברובד הפנימי אין לו חשיבות איסור וטעם קלוש הוא ואין אסור נותר חל עליו למרות שחל על אותה כמות אסור שיוצאת בהגעלה.

החידוש בדבריו כאמור לעיל שאע"פ שכל הבלוע אחד הוא, על חלק ממנו חל אסור ועל חלק לא חל אסור. לפי זה הרמב"ן יפרש את דברי הגמרא "ליתא לאיסורא בעיניה" כשנבלע האיסור עדיין לא היה שמו עליו "והשתא מיהא" פירוש בזמן חלות שם נותר "ליתא לאיסורא בעיניה" היינו אותו טעם הבלוע ברובד הפנימי אינו בעין ולכן לא חל עליו שם אסור משא"כ לפי שיטת הראב"ד כוונת הגמ': "ליתא לאיסורא בעיניה" כל הבלוע נאסר רק כיון שאינו בעין לא הצריכה תורה הגעלה וכן "השתא" הכוונה אחר שחל שם נותר כאשר אתה דן אם צריך הגעלה או לא משא"כ לרמב"ן המפרש "השתא" בזמן חלות האיסור. בפשט הראב"ד פשוט יותר והרמב"ן דחוק, בסברא לפי הרמב"ן יש הגיון ואילו הראב"ד זאת הגדרה, גזירת הכתוב.

ד. באור סברת הרמב"ן

יסוד הרמב"ן בהסבר החילוק בין היתרא בלע לאסורא בלע מובא בריטב"א בח"י בלשון דומה לזו המובאת בח"י הרמב"ן, לעומת זאת בח"י הרי"ן¹¹ מובאים דבריו בלשון קצת שונה וז"ל: דלא אמרו היתרא בלע אלא

"היתרא בלע"

בקדשים שבשעת בליעתם של כלים לא היה שם איסור עליו שעדיין לא נקרא נותר לפיכך לא חל שמו על אותה בליעה מועטת שנשארה לאחר הגעלה ומשום הכי סגי להו בשיפוד ואסכלה של קדשים בהגעלה" פשטות לשונו משמע שאין אסור נותר חל על אותה בליעה מועטת שנשארה לאחר הגעלה ולא כמו שהסברנו לעיל ברמב"ן שאין אסור נותר חל על אותו בליעה שאין יוצאת בהגעלה גם קודם הגעלה שהרי מדבר בשיפוד שבלע טעם קרבן והגעילו אותו וכשרוצה איסור נותר לחול יש בשיפוד איסור קלוש שהוגעל כבר ואין אסור נותר חל על טעם קלוש כמו בני"ט בר נ"ט.

וכך הבין בדבריו האגרות משה¹² אך ברור שכוונת הר"ן במה שכתב "בליעה מועטת" היינו אותה כמות בליעה שנשארת בד"כ אחר הגעלה ואין אסור נותר חל גם קודם הגעלה ולא מיירי הר"ן לאחר שהגעילו. וכך הבין בנקודות הכסף.

לסיכום מחלוקת הרמב"ן והראב"ד, נראה לומר שמתוך לשון הרמב"ן משמע שנחלק על הראב"ד גם בפרשנות הגמ' ולא רק אם חמץ "איסורא" או "היתרא" בלע היינו הראב"ד לא סובר כהסבר הרמב"ן בטעם החלוק בין התיירא בלע לאסורא בלע ומעבר לזה סובר שחמץ היתירא בלע והרמב"ן סובר אסורא בלע. דאם לא נחלקו בהסבר הגמ' מה כל האריכות שמאריך הרמב"ן וכן מלשון הרמב"ן "אבל לדעתי אין פירוש הכא היתרא בלע" משמע שכוונתו לחלוק גם על פירוש הגמ' אליבא דהראב"ד.

ה. שיטת הראב"ן ואו"ז

כאמור לעיל הוכחנו שהרמב"ן נחלק על הראב"ד גם בפירוש הגמ'. מעיון בראשונים יוצא שלא כולם למדו כרמב"ן דהנה הראב"ן בפסחים¹³ כותב וז"ל: "ומקשינן אי בהגעלה לא מפליט לגמרי סו"ס כי קא מבשל למחר לאחר הגעלה, בשר קודש בהן, מפליט שיפוד איסור נותר שבו ואוסר הבשר ותירץ רב אשי כי קא מפליט ליתיה לאיסורא בעין הלכך סגי בהגעלה דאפילו יפלוט קצת לית לן בה דהא ליתיא לפליטתו בעין" מבואר כי יש איסורא בכלי רק

11 מסכת פסחים דף ח' ע"א – ע"ב מדפי הרי"ף דבי"ה "ומסקינן".

12 חלק יו"ד חלק ג' תשובה כ"ה. ועיי חזו"א סי' כ"א סוסק"א חלק או"ח שגם לא הבין כאגר"מ וצ"ל שלפי האגר"מ מדובר שמגעיל קודם זמן אסורו כך שלאחר זמן אסורו לא חל שם אסור על טעם קלוש.

13 בהוצאת ווגשל חלק שני דף ל"ב ע"א.

"מכרמי שומרון"

אפילו יפלט קצת לית לן בה ולא פירש מדוע¹⁴ מכל מקום מוכח שחולק על הרמב"ן דאילו לפי הרמב"ן אחר הגעלה אין איסור בלוע ולפי הרמב"ן יש איסור בלוע, רק אינו אוסר. וכן משמע גם באו"י¹⁵ שכתב וז"ל: "ואי היתרא בלע ואע"ג דאיסורא פלט ותשמישו ע"י האור סגי ליה בהגעלה ברותחין" מבואר שפולט איסור ובכל זאת סגי בהגעלה ואילו לפי שיטת הרמב"ן אינו פולט איסור כלל. למעשה מצטט האור זרוע את היראים¹⁶ שכתב וז"ל: "ואמר כל מילתא דהיתרא בלע, אע"ג דכי פליט איסורא פליט אע"ג דתשמישן באור סגי ליה בחמין" שוב אע"ג דאיסורא פליט.

בין פירוש הרמב"ן לפירוש היראים ורמב"ן יש מס' נפק"מ. במקרה שצלו בשר בסיר ואח"כ צלו גבינה שיש בה פי שישים כנגד הבשר שנצלה קודם לכן (אם פחות משישים הרי הגבינה הופכת לאיסור ואוסרת) אם נלך לפי פי הרמב"ן לכאורה היה ניתן לומר, שאותו רוברד פנימי של בשר לא יאסר ע"י טעם הגבינה כמו שלא חל שם נותר עליו אך זה אינו שהרי כאשר נבלע החלב ברובד הראשון נאסר ע"י הבשר ואותו טעם איסור של בבי"ח נבלע ברובד היותר פנימי וא"כ יוצא שבלוע בכל הדופן אסור, וחשיב איסורא בלע ויצטרכו ליבון משא"כ לפי שיטת היראים ורמב"ן כיון שבשעה שנבלע הבשר היה היתר וכשחזרו וצלו גבינה ונאסר לא היה איסור בעין תספיק לו הגעלה דחשיב היתרא בלע¹⁷ מקרה נוסף הנתון למי הרמב"ן והרמב"ן אם צלו בסיר בשר ולאחר יממה שנעשה הטעם הבלוע נטל"פ צלו גבינה, הרי שלשיטת היראים ורמב"ן אין צורך בליבון ודי בהגעלה ואף אם נאמר שיש כן אסור בשר בחלב מדרבנן או מצד גזירה שאינו בן יומו לא יהיה חמור יותר מטעם בשר קדשים שנעשה נותר והוא בן יומו וכמו דהתם אמרינן דהיתרא בלע וסגי בהגעלה הי"ה בזה. משא"כ לשיטת הרמב"ן יש כאן איסור בשר בחלב מצד הגזירה דרבנן של אינו בן יומו אם יוגדר כאיסור בבי"ח מדרבנן נצריך ליבון כיון שאוסר את הרובד החיצוני וזה אוסר את הפנימי אבל אם לא יוגדר כאיסור בבי"ח אלא דין על הגברא – שלכתחילה אסור לבשל, צריך לדון אם הוא דיעבד או לכתחילה כגון שא"א ללבן¹⁸.

14 ע' גם לשון הר"ח המובא בתשובת הרשב"א שם, ס' רס"ב, משמע לא כהרמב"ן.

15 מסי עבודה וזה ס' רצ"ה.

16 עמ' י"ב.

17 בניגוד לגרש"ז תני"א י"ג שכתב לרמב"ן מותר.

18 עיין בשו"ת חת"ס חו"י"ד ס' קי"י ולדעתי לפי הרמב"ן אינו קשור כלל למושג איסורא או היתרא בלע כיוון שהרובד החיצוני נאסר ע"י טעם בשר שאינו בן יומו ונעשה שם טעם בבי"ח שאינו בן יומו ואוסר את הרובד הפנימי וצריך לדון לשיטת הרמב"ן מה דינו של כלי זה.

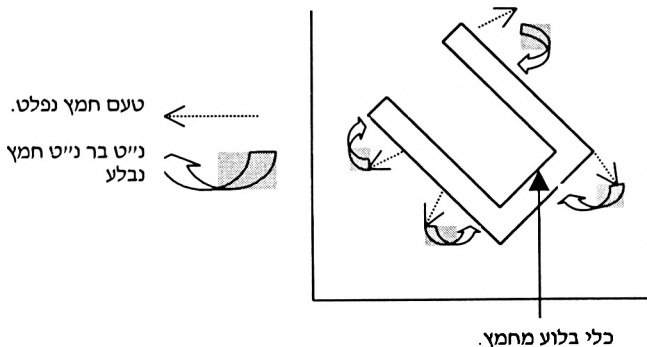
ו. חמץ – אסורא בלע או היתרא בלע?

שאלה זו שייכת הן לעניין הגעלת כלים שבלעו חמץ כל השנה והן לעניין נ"ט בר נ"ט וצריך לדון האם יש קשר בין שני העינינים עד שנאמר דאם חמץ איסורא בלע לענין הגעלת כלים גם בענין נ"ט בר נ"ט הדין כן או שמא אין קשר ואפשר לסבור בענין אי היתרא בלע ובענין שני איסורא בלע וכן להיפך. ננסה לבחון שאלה זו לפי ב' הפרושים להיתרא בלע שהובאו לעיל.

ובכן אם אנו הולכים לפי הסבר הרמב"ן בסוגיא הרי שיש קשר בין נ"ט בר נ"ט לבין הגעלת כלי שבלע ע"י האור העקרון הוא ששם איסור לא חל על בליעה שאינה חשובה אלא שדינו של הרמב"ן מחודש יותר ומוסיף כי אפילו בבליעה אחת אין האיסור חל על כל הבליעה אלא על חלק חל ועל חלק שאינו חשוב אינו חל¹⁹. ולכן מי שיסבור בני"ט בר נ"ט שחמץ אסורא בלע ה"ה בנידון דידן חמץ אסורא בלע וצריך ליבון. ונראה שבין אם יגעילו קודם זמן אסורו ובין אם אחר זמן אסורו לא מהני דכי קא פליט אסורא קא פליט משא"כ לפי שיטת היראים והראב"ן לכאורה הם שני נושאים נפרדים ואין צורך לקשר ביניהם. המילים "איסורא בלע" ו"היתרא בלע" יכולים להתפרש הן כמושג הלכתי כמו בהגעלת כלים שבלעו מן האש, שגיעולי נוכרים זה איסור שנבלע לעומת בשר קודשים שבשעת הבליעה היתר הוא והן כמושג מושאל כמו בני"ט בר נ"ט ולכן גם אם נסבור בעניין נ"ט בר נ"ט שחמץ הוא²⁰ אסורא בלע (משום שלא חל שום שינוי בחמץ ומצבו לפני הפסח היה כבתוך הפסח ורק האדם נאסר באכילה ואינו דומה לנ"ט בר נ"ט של בב"ח. שם, שם

19 אם היינו מסבירים בהיתרא בלע כהסבר הגרמ"פ שהוא לעיל שאחר שהגעילו אין חל אסור על כמות שנשארה שאינה חשובה, הרי שהדמיון לנ"ט בר נ"ט רב יותר.

20 כגון אם בערב פסח קודם שעה שישית יגעיל כלי שדי לו בהגעלה – שתשישו בשול הבלוע מחמץ בפחות משישים הרי שהטעם שבלוע בכלי יוצא למים וחוזר ונבלע אלא שתוצאה זו נקראת נ"ט בר נ"ט שהחמץ נתן טעם בכלי והכלי במים והמים בכלי.

"מכרמי שומרון"

חדש של נבילה בא לחול על טעם קלוש ולשנות שמו ומצבו). מ"מ לגבי הגעלת כלים שבלעו מן האש מה שמעניין אותי הוא אם החמץ היה מותר בפועל או לא ואם היתרא בלע פירוש שהלכתית היה מותר בשעת הבליעה **התורה לא החמירה עליו בליבון** אלא דיו בהגעלה כי לא ניכר איסורו בשעת הפליטה ובשעת הבליעה בלע היתר.

ז. שיטת הרשב"א

על פי היסוד שאמרנו לחלק בין נ"ט בר נ"ט להגעלת כלים נוכל ליישב סתירה בדברי הרשב"א בתוה"ב²¹ שבתחילה הוא מביא את שיטת הר"י שמתיר להגעיל כלים הבלועים חמץ (דבלעו ע"י מים ואין צריכים לבון כלל) בערב פסח בפחות משישים והשיב עליו הרשב"א שחמץ שמו עליו ולכן הוא נ"ט בר נ"ט דאיסורא. בהמשך²² הוא מביא את שיטת ר"ת וראב"ד לגבי סכינים שבלעו אסור ע"י האש, שיש חלוקה בין געולי נכרים דבעו ליבון ובין סכיני דפסחא שדי בהגעלה וז"ל: "אבל סכיני דפסחא לא בעו ליבון הואיל **והיתרא בלע**" ומביא את הסוגיא בע"ז ולא מעיר עליהם כלום ולא טורח לכתוב את דעתו שחמץ איסורא בלע, וכמו שטרח והשיב על הר"י בענין נ"ט בר נ"ט. ועוד בהמשך דבריו הוא מביא את מחלוקת הרמב"ן והר"י גבי סכינים גדולים שהר"י טוען שסכינים גדולים בין בלועים מחמץ ובין מגעולי עכו"ם צריכים ליבון והרמב"ן חולק וס"ל שבין גדולים בין קטנים בין של חמץ ובין געולי נכרים הכל בהגעלה דאזלינן בתר רוב שמושו והוא מכריע כרמב"ן אבל משמע שאם היה סובר שאזלינן בתר מעוט תשמישו וסכין גדול הבלוע מגעולי נכרים היה צריך לבון, בחמץ לא היה צריך לבון אלא די בהגעלה כר"ת וראב"ד שחמץ היתירא בלע (ואולי סמך שהביא דעת הר"י) וגם בקצר כתב שנהגו כהרמב"ן "אבל סכינים שמכשירים בפסח מגעילים ודיו ואפילו הגדולים שבהם ויש מי שהורה להקל בכולם (אפילו בעכו"ם) להגעילן בכ"ר וכן נהגו" וגם כאן קצת משמע שאינו חולק על הדעה הראשונה רק אין צורך בה כי גם בסכינים שבלעו געולי נכרים נהגו כהרמב"ן דאזלינן בתר רוב תשמישו ולכן די בהגעלה וכל זה למרות שפסק בני"ט בר נ"ט שחמץ היתירא בלע^{23, 24}.

21 בית ד' דף ל"ג ע"ב.

22 דף ל"ד ע"א.

23 ע' חזו"א חלק או"ח סי' קי"ט י"ד שהעיר על הסתירה כביכול ברשב"א.

24 ועי' גם בכלבו סוף סי' מ"ח שכתב בשם הרשב"א "ואפילו שיפודים עצמם די להם בהגעלה שלא הצריכו ליבון אלא לענין געולי עכו"ם משום דאיסורא בלע אבל לענין חמץ דהיתירא בלע אין

"היתרא בלע"

ואע"פ שבחידושים הביא את פירוש הרמב"ן וגם בתשובה כתב את שתי הדעות וסיים וז"ל: "אבל מרבתינו ז"ל שמעתי שהוא איסורא בלע"י ושם נראה כמו פירוש הרמב"ן אך לפי ר' ירוחם והכלבו נראה שסובר כמו הראב"ד ור"ת וכן בתוה"ב חזר בו ממה שכתב בחידושו.²⁵

ח. שיטת הרא"ש

וז"ל²⁶: וכלי עץ וכלי מתכות שנשתמש בהן חמץ וכו' ושפודין ואסכלאות צריך לבן באור היטב וכו' אבל בערב פסח קודם זמן אסור חמץ מותר להגעיל כלי בן יומו אפילו אין במים ס' לבטל הכלי דהוי נו"ט בר נו"ט וכו' וכן בפ"ב בפסחים²⁷ מביא את הברייתא דברים שנשתמש בהם ע"י האור צריכים ליבון וסתם גם לענין פסח ושם הביא הגעלה בע"פ בפחות משישים וכן בסוף ע"ז²⁸. מדבריו אלו נראה כי בני"ט בר נו"ט סובר שחמץ היתרא בלע ובכלי שבלע ע"י האור מוגדר כאיסורא בלע, בניגוד לרשב"א שכתב שבני"ט בר נו"ט אסורא בלע ובהגעלת כלים היתירא בלע. ונראה לומר שאם הרא"ש יסבור כפרשנות של הראב"ד ור"ת נצטרך לומר כי לגבי הכשרת כלי שבלע ע"י האור כל שבלע איסור או ששמו עליו כעין חמץ ולכן נקרא איסורא בלע החמירה התורה וצריך ליבון ורק דבר שהוא היתרא גמור, מותר בפועל, וגם שמו שונה כמו נותר או בשר בחלב התיירו בהגעלה, משא"כ לגבי נו"ט בר נו"ט כיון שבפועל אני רוצה להחל עליו איסור לא אכפת לי שהיה שם חמץ מקודם כי סו"ס היה מותר בפועל ואתה רוצה לאוסרו ולהחל עליו שם איסור ועל טעם קלוש לא יחול שם איסור, גם בזה צ"ל שהדין השונה נובע מההבדל בין שני העניינים שבכל ענין יש הגדרה ודרישה אחרת. בענין א' זו דרישה בהכשר הכלי ובענין א' זו דרישה בחלות אסור.

צריך רק הגעלה דכי הוי איסורא לא הוי איסורא בעיניה". וגם בר' ירוחם בנתיב חמישי סוף חלק ב' עמ' מ' כתב לגבי מחבת והרשב"א כתב כי די בהגעלה לגבי פסח ולגבי כלים של גויים צריך "ליבון" מבואר גם מר' ירוחם וגם מהכלבו כי לגבי כלים שבלעו ע"י האור די בהגעלה בפסח וצ"ל לדעתם ברשב"א שלמד כמו ר"ת והראב"ד ממילא הנושאים אינם קשורים ולמרות שבני"ט בר נו"ט כתב שהוא איסורא בלע כאן יכול לסבור כי דינו בהגעלה ולא קרב זה אל זה.

25 גם בדרך ל"ח כאשר כתב את חידושו בירקות השווה לני"ט בר נו"ט וכן בני"ט בר נו"ט הזכיר דין זה של ירקות ואילו בדברי רב אשי כשהביאו בדרך ל"ד לא טרח כלל להשוות לני"ט בר נו"ט או לירקות וכנ"ל בירקות לא הביא מימרא של רב אשי כי הם שני נושאים שונים.

26 בשו"ת הרא"ש כלל י"ד.

27 סי' ז'.

28 סו"ס ל"ו.

"מכרמי שומרון"

ונראה שזו גם ההתלבטות של התוס' בסוף ע"ז²⁹ "וכן משמע קצת שיש חילוק בין בלע היתרא לבלע איסורא" וקשה הרי התירוץ מפורש בגמ' בדעת רב אשי והיה ניתן לומר שהסתפקו התוס' אם תירוץ רב אשי לדינא או לא. אבל יותר נראה שהתלבט אם חמץ דומה לנותר או לא ואף שלגבי נ"ט בר נ"ט ר"ת סובר שחמץ היתרא בלע שכ"כ בפסחים³⁰ ובחולין בהגעלת כלים נסתפק אולי הקנה מידה שונה וזה שפסק בני"ט בר נ"ט אינו משנה לגבי כלי שבלע ע"י האור.

ט. פסק טור ושו"ע

הן הטור והן השו"ע בסי' תנ"א פסקו כרא"ש שכלי חמץ שבלעו מן האור צריכים לבון ובאר הב"י משום דחמץ אסורא בלע ואילו בסי' תנ"ב סעי' א' הם מביאים את פסק הרא"ש שאפשר להגעיל כלי חמץ בפחות מסי' קודם זמן אסורו ובאמת שעוררו על כך הפר"ח³¹ והגר"א³² ולכן הם הכריעו להלכה דאין לחלק בין נ"ט בר נ"ט ובין הגעלת כלים ויש להזהר שלא להגעיל בפחות מסי' אלא שיהיה ס' או אינו ב"י וז"ל פר"ח שם: "סוף דבר שגם במגעיל קודם שעה ה' צריך לזהר בכל הדברים הנזכר כאן וכו' ". וכ"כ הגר"א וז"ל: וכבר נתבאר בסי' תנ"א שדעת הרי"ף והרא"ש ושו"ע כדעת הרמב"ן וכו' משמע מדבריו שיש להחמיר בהגעלה בפחות מסי' קודם שעה ה' והובאו דבריהם בבה"ל³³.

לעומתם התזו"א³⁴ כתב לתרץ שיש לחלק בין נ"ט בר נ"ט להגעלת כלים שבני"ט בר נ"ט כמות האיסור פחותה וחשובה פחות ולכן לא חל עליו שם איסור משא"כ בהגעלה של דבר שבלע ע"י האור הכמות הבלועה ברובד הפנימי והיא הנשארת אחר הגעלה חשובה יותר כי בלע טעם גמור וההגעלה אינה מקלשת טעמו ולכן גם אם נסבור בני"ט בר נ"ט שלא חל שם של איסור, בכלי שבלע ע"י האור הבליעה חשובה יותר וחל שם איסור אלא שהוא נתקשה מנותר מדוע שם לא נאמר שחל שם אסור על הבלוע שנבלע מאסור גמור? ולכן

29 דף ע"ז ע"ב באמצע דבי"ה "אמר רב הונא".

30 דף ל' ע"ב דבי"ה "והלכתא".

31 ס"י תנ"ב דבי"ה "וכדי שלא".

32 סעי' א' דבי"ה "יש להזהר".

33 ס"י תנ"ב סעי' א' דבי"ה "שאין צריכין".

34 חלק או"ח ס"י קי"ט אות י"ד.

"היתרא בלע"

תרץ שבנותר גם אותה כמות, שבחמץ ובב"ח חשובה, לגבי קדשים אינה חשובה מספיק, ולכן לא חל שם נותר דבריו בנויים על הרמב"ן בע"ז ולכן נדחק בחלוקה לכמויות בין נ"ט בר נ"ט לע"ז ושם חלוקה בין נותר לחמץ ובב"ח ומי הגיד לנו הנביאות ומה הכריח את הרא"ש והר"ן לומר זאת.

ולכן נראה שהמחבר הכריע בסי' תנ"א סעי' ד' כמו פרשנות של הראב"ד ור"ת ושאר ראשונים ולא כפרשנות של הרמב"ן בע"ז שהיא המתודשת ולכן לא ראה סתירה בין מה שפסק כרא"ש בני"ט בר נ"ט בחמץ ובין הגעלת כלים שבלעו חמץ ע"י האש כי הדינים אינם קשורים בהכרח וכפי שכתבתי בדעת הרא"ש.

בדעת הגר"א והפרי"ח נראה לומר שהם הבינו שיש קשר בין נ"ט בר נ"ט בהגעלת כלים ואם בהכשרת כלי שבלע ע"י האור אני סובר כי חמץ איסורא בלע ורק נותר או בב"ח שהם היתר גמור מותרים בהגעלה כי חמץ שמו עליו, מימלא חמץ שמו עליו גם לענין נ"ט בר נ"ט והם יכולים לסבור בפרשנות גם כמו ראב"ד ור"ת.

י. לסיכום

בפרשנות הגמ' יש את שיטת הראב"ד, ר"ת, ראב"ן ויראים שסוברים שבהיתרא בלע לא החמיר הכתוב. ויש את שיטת הרמב"ן שמשתמש בעקרון של נ"ט בר נ"ט שאין אסור חל על כמות של אסור שלא יוצאת בהגעלה. לענין חמץ אם הוא היתירא בלע או אסורא בלע ראינו שהרשב"א סובר שלענין נ"ט בר נ"ט כגון הגעלת כלי בע"פ בפחות מסי' אסור דחמץ אסורא בלע ולענין הגעלת כלים אי בעי ליבון היתירא בלע והרא"ש סובר להיפך ופסקו הטור והשו"ע כרא"ש. והגר"א והפרי"ח מקשרים בין הסוגיות בהסבר השו"ע יש את החזו"א שמחלק בכמויות ואנו הסברנו שהנושאים לא קשורים שזה ענין של חלות אסור שזה ענין של הפלטת אסור.

מקורות לשיעורים היתרא בלע:

1. עי' ח' ראב"ד לעי"ז. דף ע"ו. ד"ה "רב אשי"
מובא בח' רמב"ן לעי"ז ד"ה "רב אשי" עד "ומה שאמרו"
2. עי' תוסי' חולין ח. ד"ה "שלבנה" עד "והסכינים ישנים" תוסי' פסחים
ל: ד"ה "והלכתא" תוסי' ע"ז ע"ו: ד"ה "אמר" עד "ורבי"א"
3. תוה"ב הכשר כלים דף ל"ד. "ולענין לחתוך הב רותח" עד "ורבי
יצחק" שו"ת רס"ב
(השוה למה שכתב בעמוד הקודם "אבל לחמץ הרי הוא ושמך עליו")
4. ר"ן על הרי"ף פסחים דף ח. מדפי הרי"ף ד"ה "ומסקי" "אבל" עד
"ומיהו כלי ראשון"
5. רמב"ם חמץ ומצה פ"ה – כ"ג וכן הסכינן ושם מ"מ
6. יראים סימן נ"ב "וכי מכשר להו" (עמוד 22)
7. מובא בהגהות מימוני על הרמב"ם בחמו"מ (א)
מרדכי ע"ז סימן תת"ס
8. הגהות סמ"ק קצ"ד (ג)
9. רא"ש פסחים פ"ב סימן ז' "ות"ר הלוקח" ובסוף הסימן "ולכך צריכה
ליבון" והשוה למשי"כ לפני זה "והוי כני"ט בר ניי"ט" ובסוף ע"ז "אבל
בערב פסח". כני"ל כלל י"ז (א) "ושיפודין" ושם ניי"ט בר ניי"ט
10. או"ח זימן נ"ח כ"ג
11. ב"י או"ח תנ"א (ד) "כלים" ו"כתוב" ו"המרדכי" ד"מ ארוך (ד)
12. שו"ע תנ"א – ד גר"א ט"ז (ח) ומ"ב
13. פרי"ח תנ"ב (א) ד"ה "ומי"ש כד"י" ו"האמת צריך להתישב"
חזו"א או"ח קיי"ט (יד) גר"א תנ"ב (א) בהלכה תנ"ב "שאין"
יחווה דעת ח"א סימן י"א עמוד ל"ה בהערה "נוסף לזה"
א. שו"ת רשב"א רס"ס "אלא אני כך קיבלנו פירושם" ר' ירוחם נ.
חמישי ח"ב עמוד מ' בדין מחבת ורשב"א מובא
ב. הלכה תנ"א י"א כלבו סימן מ"ח בשם רשב"א שיפודים עצמם
בהגלה..
שו"ע הרב תנ"א י"ג בהגהה ושם סוף סעיף כ"ה

"היתרא בלע"

14. ע' תוה"ב ב"ד דף ל"ז : למטה "שנינו בפרק השוכר" עד "ועתה נבאר"
ושם בקצר "כלי שבלע היתר"
ובבדק הבית בדף ל"ח. "ואף בקדשים לא נאמר"
(למי שיש פנאי ע' פירוש הריטב"א בסוגיא ד"ה "התינח שלמים"
מעתה אי אפשר לגרס הגירסא הזאת" עד סוף הדיבור מאירי סוף ע"ז
"ואף לענין ביאור"
15. טור סימן צ"ג "כתב הרשב"א שאם בישל ירקות" ושם ב"י
16. ט"ז צ"ג (ב) "כתב הטור"
ושם נקודות הכסף (ב) משבצות (ב) "עוד הביא"
חו"ד חידושים (ד) ושם הערת רע"א (א)